

Lukácsy Sándor

A csekei költő

Kölcsey Ferenc

A **tiszatáj** diák-melléklete

27.

1995. szeptember

Szép megyének mondják a régi Szatmár vármegyét, amikor határai még hegyet, bérceket, síkot, lápot öleltek körül – szép és gazdag megyének. „Mintegy jó remény foka – írja 1831-ben Halászy József –, úgy tűnik fel Szabolcs úntaszító síkja s homokos lapályin nőtt nyírjesi megett Szatmár, melynek iszapos téreit keletről és kelet-délről gyönyörű hegláncazatok csoportjai kerítik. Bájolóbb a hegyes-völgyes vidék, de hasznosabb a sík; szerencse pedig, hol mindkettő egyesítve van, hol a vad bérceket mosolygó sík terület váltogatja, hol hegyeket völgyek, folyók s gabona lengési alatt ingóombok messze elnyúló domborodási övedzenek; s ha majd ismét felhágván a szomszéd hegyre, letekintesz, mintegy elődbe varázsolváltsz egy más világot, mely láthatárodattal a láthatatlanba látszik kiterjeszteni. Itt erős tölgyek, suttyogó levelű nyár- s topolyfák hintenek óldalt enyhítő árnyékot; s amott a sűrűn apró vízesések törnek át; majd lejjebb a cserésben fülmilék énekétől visszhangzó bóltozott lombok nyitnak ösvényt egy kigyózdó patak nyargalta völgyre... A hegynek alját aprós cserjék s szántóföldek lepik; völgyein szép, rétséggel elegyes úgynevezett lankák terjednek el; s ezek már azon gyömolcsösök, melyek a Szamos partja mentiben s egybűtt is szinte szakadatlanul folyó gyömolcserdőket formálván, Szatmár vármegye kincsestárainak tartathatnak, úgymint melyekből csergedez kimeríthetetlen bőségu égett itala, a szatmári híres szilvápálka.”

Halászy József szavait Szatmár szépségéről, gazdagságáról mások is megerősítik. A megye monográfusa, Szirmay Antal is dicséri szilváját. „Ezeken kívül – írja 1809-ben – vannak mandola, barack, dió, naszpolya, szederj, birsalma, berkenye, meggy, cseresznye fák, köszméte, tengeri szőlő s egyéb hasznos csemegék. Terem itten mindenféle vetemény, búza, rozs, árpa, tenkeny, zab, veres-, pár-, fog-, metélőhagymák, kömény, ánizs a mezőken, spárga, veres-, karó-, kerék-, sárgarépák, virágos, téli, zöldlevelű, fodor káposzták, kender, len, dinnye, ugorka, tököknek sokféle nemei, köles, harmatkása, gubács, földi alma, csicsóka, komló, héjas gyömolcsű vetemények, borsó, lencse, nagy és apró bab, törökbúza, szőlő, dohány és lépesmész... Az állatok országából legel itten számtalan ökröknek, bialoknak, többféle nemű juhoknak, kecskének, serény lovaknak, szálás sertéseknek sokasága, melyek kivált az erdős helyeken nagy jövedelmet hajtanak a lakosoknak; a vadaknak, házi és erdei szárnyas állatoknak sok fajtái. Hegyes bércekre a medvék, vadkecskék és hiúzok a szomszéd Máramarosból általvándorolnak. Az erdők szarvasokat, őzeket, rókákat, nyúlakat, farkasokat, borzokat, siketfajdokat, császár- és fogolymadarakat nevelnek. A tavakon hattyuk, vadlúdak, szárcsák, tekenősbékák, vidrák, fejeles, kalánas, csergő récéknek sokféle nemei, búvárok, gödények, gémekek, gólyák, halcsíkok, a folyóvizekben kecsgek, pontyok, csukák, harcsák, sügerek, bólyingok, süllők, kárászok, fejez keszegek úszkálnak, forrásokban meny- és kövihalak s pisztrángok vickándoznak.”

Istenáldotta vidék volt a régi Szatmár, de gyakran meglátogatta isten átka is. „A Szamos, Tisza, Túr, Batár folyók dühöngő árjai – olvassuk nagy statisztikusunk, Fényes Elek munkájában (1839) – sokszor egyesűlenek, s a Szamos-közi járásban alig lehet egy-két helységet számlálni, melynek határa az árvizektől mentesítve volna.” A sok vízfolyásnak, kiöntésnek, folyóágnak volt előnye is. Halászy József eleven képet

fest a vízi életről: „Számos halászó csoportok csónakjai terítik fült nyáron át a halkan suhanó Számos tetejét; s az izzadt halász ilyenkor a gyümölcsös fák hús bóltozati alatt keres enyhet, míg azonközben a más oldalon egy csoport vadász átszáll, s a túlpárt alatt elnyúló rengeteg nádasokban, gödények egyhangú bömbölésök beljebb csalogatási közben hajhássza a szárnyas sereget, mely a metsző nádas csörgésitől felriadva levegőbe reppen, s repülésével meghomályosítja a napot, s egy lövésre szétfut a mérhetetlen levegő üregébe...”

Itt, ezen az idilli tájon fekszik Cseke. Magyar falu a vegyes lakosságú megyében. A szatmári magyarok Szirmay Antal szerint „magas természetűek, ékes képűek, fekete hajúak, merészek, makacsok, vígak és vendégszeretők, a feleségeik többnyire nagyon elhíznak”. Fényes Elek tizennégy sort írt a faluról: „Számál 229 római, 18 görögkatolikus, 1006 református, 59 zsidó lakost, római katolikus és református anyateplommal, zsinagógával. Szélesen kiterjedt határa csaknem mindennel megáldatott s igen termékeny. Földje többnyire sárga agyagos, a Tisza felé homokos; őszit nemigen sokat vetnek, de tavaszi élet, különösen tengeri gazdagon terem; rétje, legelője is sok és jó lévén, mind az uraságok, mind a jobbágyok szép szavasmarhát tenyésztenek; a sertéstartás szinte nagy fontosságú; a Tisza mentiben igen jövedelmes szilvás, almás, körtvélyes kertjei vannak, de hajdani ritka szépségű erdeje elpusztult. Földesurak Kende Pálné, Kende Zsigmond, a Kölcseyek s néhány zálogosok. Kölcsey Ferenc itt élt s munkálódott a Haza javáért. Áldás hamvaira.”

*

Kölcsey 1815 kora tavaszán költözött Álmosdról Csekébe. A család birtokai Biharban és Szatmárban voltak; az osztozkodáskor Ferencnek és öccsének, Ádámnak a csekei birtokrész jutott: az 1833. évi állapot szerint 252 köblös szántó és gyümölcsös, valamint 150 boglyát termő kaszáló. (Egy köblös = 1200 négyszögöl.) A nőtlen költő a birtokot közösen használta, az udvarházat közösen lakták öccsével. Ádám rossz gazda volt, s az idősebb testvér – bármennyire szeretett volna városba, könyvkereskedés, nyomda, íróbarátok közelébe kerülni – nem hagyhatta el gazdaságát, amikor pedig 1827-ben öccse meghalt, Ferenc az elárvult család – Szuhányi Jozefin és Kálmán fia – gondviselőjeként továbbra is a faluban maradni kényszerült.

Egyik első csekei levelében így mutatta be Kállay Ferencnek, egykori diáktársának új lakóhelyét, melyet száműzetése helyének érzett: „A környék, melyben lakom, el van dugva szem elől, szép, de vad s felette magányos. Egyfelől a Tisza foly, másfelől a Túr, mely itt amabba szakad, s minket a torkolatban hagy laknunk. Egyfelől nagy erdők körítnek, másfelől nyílás esik, s láthatárainkat a máramarosi hóbercek határozzák. Nem poétai hely-e, édes barátom?” Hamarosan megtapasztalhatta a csekei tartózkodás kellemetlenségeit. „Minket itt az árvizek július vége óta zárva tartottak – írja 1815. augusztus 28-án – s csak mostanában szabadulván fel az utak, a debreceni vásárról elmaradánk.” A következő tavaszon: „A Tisza ismét duzzad, s ha kiömlik, ezen levélnek még több napokig kell itt maradnia.” Volt úgy, hogy udvara előtt zuhogott el a víz.

S a víz után a sár. Hogyan utaztak (ha utaztak egyáltalán), Lónyay Jánosné írta le: „Rendesen két inassal indultunk útnak. Ezek rendkívüli ügyességgel tudták a kocsit egyensúlyban tartani. Fölállottak a két felhágóra, s aszerint, amint jobbra vagy balra akart dőlni, ugráltak fel vagy le a kocsis lépcsőire; hol az egyik oldalon, hol a másikon csimpaszkodtak a kocsiba, s tartották vagy emelték.” Voltak, akik „ladikot készítettek, ez elibe fogattak négy ökröt, és így vontatták magukat végig a feneketlen sáron...”

„Ezt a sarat nevezik ezek hazájuknak” – mondotta Napóleon egyik tábornoka, amikor keresztülvonult Lengyelországon. Magyarországról is mondhatta volna.

Az átlagos nemesi kúriát, amilyen az övé is volt, Kölcsey *A vadászlak* című elbeszélésében így festette le: „Középen kémény, jobb felül két egybenyíló szobácska, bal felül még egy szoba és kamara, az egész fatornáccal övezve: ilyen vala a ház, melyet az öreg urak, őseiktől vett építési rend szerint, saját erdejökből, molnárijok által, költség nélkül összevágattak. Átellenben cselédház és hosszú ól nyúlt el, háta mögött tágas akollal, s ennek elején állott a csűr...”

Az ősi udvarházat Kölcsey elhanyagolt állapotban vette át; a háromszobás épület nyolc ablakának ötszáztizenkét ónkarikájából száztizenöt hiányzott. A tatarozás csak 1820-ra fejeződött be. Később, amikor az országgyűlésből hazatért, Kölcsey a kúria átépítésére szánta el magát. Cigányokkal negyvenezer téglát vettetett; a tornácot lerontatta, s helyébe fürdőszobát rakatott; az előszobába kemence került, a ház köré északról és nyugatról kőkerítés; ezerkötetes könyvtárát az ebédlőből a kapu felé nyíló szobába költöztette. Ő maga volt a tervező, az építésvezető. Vahot Imre, már a költő halála után, ilyennek látta a lakást: „Egyszerű e szoba, de csinos és rendes, mint a nagy férfiúnak egész élete, minden külfény és keresett pompa nélkül. A szoba egyik oldalfalát egészen a nyílt könyvtár foglalja el... A szoba közepén áll fenyőfából készült, fehérre festett íróasztala... A szék, melyen íróasztalánál ült, a pamlag, melyen olykor fáradalmait kipihené vagy elmélyedve gondolkozott, kemény, mint a legtöbb magyar író sorsa szokott lenni. Az asztallal szemközt álló szekrény és a zugban lévő vaskályhácska sem ragyog a fénytől. Az ablakon nehéz kelméjű függönyök helyett vékony foszlány lebeg, s a viaszolatlan padlót drága szőnyegek nem borítják. A dolgozószoba ajtaja az ebédlőbe vezet... Az ebédlőn túl volt a hálószobája... Kölcseynek ezen csinosan épített háza sűrűn van fákkal környezve, mintha a mosolygó természet ölelő karjai közt feküdnék. A ház melletti virágoskert Kölcsey halála óta, mintha őt gyászolná, elhagyott állapotban tengődik.”

Tekintsünk be a konyhába-kamrába is. Egy 1832. évi leltár szerint volt itt 1 élésláda, 1 lisztesszekrény, 4 csobolyó, 7 eceteshordó, 3 szappanozóteknő, 10 dézsa, 3 sajtár, 3 véka, 3 rosta, 4 szita, 1 gyúrotábla, 2 laskanyújtó, 1 kürtősfánk-sütő, 2 fánkzagató, 2 lúdlélke, 2 spékélő, 1 derelyemetsző, 1-1 kávépergelő és daráló, 1 kézi mángorló, 1 vasaló, 1 rézmozsár, 5 gyertyatartó, 1 palacsintavas, 1 hurkatöltő, 1 rézicce, 1 leveszűrő, 1 reszelő, 1 abároló villa, 1 rostély, 1 fűszerszámskatulya. S még nem soroltuk fel a pálinkafőző készülékeket...

A szilvapálinka főzésére Kölcsey nagy gondot fordított, végrendeletében külön intézkedett fazekairól, hordóiról. A szilvaszedés kedves mulatságaiban aligha vett részt; a feldolgozás módjáról Halászy József tudósít: „A szilvának nemei lerázatva nagy rakásokba rakatnak, az eladandók eladatnak, a teletők félretétnek, a többi megmaradott nagyobb rész pedig kádakra, hordókra s más edényekre szedetik, mit is a gazda deszkával befedve tart a kifőzésig, mely idő alatt a gyümölcs lassan-lassan poshadásba és forrásba jön. Ekkor – rendszeren az őszi munka végeztével – kezdi azt pálinkává kifőzni, mely gyakran télig tart.”

A költő napirendjét Obernyik Károly, aki jurátusként mellette élt, írja le: „Reggel kilenc-tíz órakor kelt, hacsak a későbbre terjedő éji munka több nyugalmat nem igényle; s a felkelés idejétől a reggeliig – kivéve a netalán érkezett újságlapok szorgalmas olvasását – semmit sem dolgozott. Reggelijét családja körében költé el, melynél

rendesen a ház és gazdálkodás körülményeiről vett tudósításokat, s adott rendelkezéseket. Tavasszal és ősszel, midőn a nap éltető sugarai oly kedvesek, reggeli előtt vagy után háza előcsarnokában szerete üldögelni, élvezve a langy verőfény és falusi lég kellemes benyomását. Ilyenkor örömet kezdett és folytatott beszédet családja tagjaival vagy a házánál levő ifjakkal... Általában ebédig keveset dolgozott; ily időkben örömet tekint meg némely gazdasági javításokat, vállalatokat vagy majorságához tartozó állatokat, főleg melyeknek különb, nemesebb fajtáit ő hozatta meg az addig elhanyagolt gazdálkodásba. Az ebéd csak későcskén hozatott fel. Ilyenkor néha vidáman társalgott asztala személyzetével, de olykor-olykor elmerült, hallgatag, komoly volt, s arcán világosan lehete látni a szellem más vidéken, más teréken tévedezését. Ebéd után, melynél sokáig ülni leginkább terhére volt, magához vevé feketekávóját... Ez ismét vagy az előcsarnokban történt, ha már vagy még a szép napok gyérebbek valának, vagy pedig dolgozószobájában. Azonban általában ebédután már elmerültebb s a munkára alkalmasb volt; aminthogy a délután rendszeren vagy olvasás- és írás-, vagy szobájában sebes lépések közti járásban telt el. A vacsora legtöbbször folytonos munka közt találta, mely után ismét, csaknem kivétel nélkül, mindig és legörömetesebb dolgozott egész nap az éj legkésőbb órájáig, rendszeren éjfélt utánig; de ha munkái megszorodtak, vagy fáradhatatlan tűzszorgalma hajta, egész hajnalig.”

*

Faluja s a „poétai hely”, ahol élt, Kölcsey számára nem volt irodalmi téma. A Tisza-part „reggeli gyönyörűségé”-ről Bessenyei, a folyó szilajkodásáról Petőfi költött verset; a szatmári falvak általános képét egy kecskeméti poéta, Mátyási József rajzolta meg, amikor 1791-ben átutazott a megyén:

*Nem láttam ott magos kőépületeket,
Melyek az essőben áztatnák fejeket.
Egy fatorony gunnyaszt a falu-középen,
Az is egy ijedt tyúk átrepülné szépen...
Mindenütt a templom a legszebb épület,
Pedig az is igen együgyű készület.*

Kölcsey verseiben hazája tájai nem jelennek meg. Lírai helyszíneinek alig vannak látható elemei, csak kiterjedésük van, megannyi üres tér, mely a lég szüntelen mozgásainak – szélnek, viharoknak, Kölcsey költészete makacsul ismétlődő vezérmotívumainak – ad helyet: Keletről lágy szellők... Nyúgoti fenyvek alól szél... Esti szél leng... Éjnek bús szele... Téli szél... Támadván őszi szél... Szél kele most, mint sír szele kél... Szél nyög epedve... Esti szél nyögése... Nyög az estveli szél... Mért nyög, miért az esti szél... Csattog, süvölt a szél... Ablakom tábláján csattog a szél... Éjszak bús szele dúlva süvölt... Csapongva zúg a szél... Szélvész mérge tépi lengő vitorlátad... Szélvész között, zúgó habon... Gyakor szélvész... Zúg mint az orkán... Haragos vihar éje... Dúlván mint fergeteg... Vészek körítik homlokát... Vész támad... Vészek árján hanyatom... Mennyi vész fog dörgő fellegében üldözni téged... Elsujtád villámidat dörgő fellegedben... Az égi tűz villámcsapási... Zúg csapása villámának... Vergődöm én és küzdöm a szelekkel... Visszahanyatlik küzdése közt s légi szeleknek játéka leszen...

Kölcsey olyan esztétikai ideált követett, melynek nem volt szüksége valóságos színekre; költészete abból építkezik, ami általános és örök: szirt, bérc, berek; s ha szél-

járta tájain egyáltalán kirajzolódik valami látvány, az nem lehet más, mint egy-egy romantikus nemzeti düledék: Husztnak romvára, a cégényi monostor omladozó sziluettje, kőhalom, hol vár állott egykor...

Nem jelennek meg Kölcsey költészetében a népelet alakjai sem, noha jobbágyai körében élt. Nincs Szilaj Pistája és Panyó Pannija, nincs kisbérese és vén gulyása, mint Petőfinek, Aranyrak; ezek ideje az ő korában még nem érkezett el. A népköltészetre már fiatalon fölfigyelt; tizennyolc évesen lefordított egy népéneket – latinból, mert ez perui indián ének volt, egy útleírásban találta. Később elsőként jelentette ki, hogy „a való nemzeti poézis eredeti szikráját a köznépi dalokban kell nyomozni”, s a *Hymnus* írása idején a magyar parasztdal „tónját” próbálgatta. „Nehezebb stúdiumom egész életemben nem vala...” Talán könnyebben ment volna, ha többet forgolódik faluja népe közt.

Szatmár földje a folklór terület-asztala volt, még századunk harmincas éveiben is, amikor Luby Margit – Kölcsey rokonságának leszármazottja – gyűjtötte ott a néphagyományokat, szokást, babonát, egyebet. „A csekei Mándiné gyerekének a fürdővizét lopták el. Annak az útján rontották meg a fiút siketnémává. Azt mondta az anyja, hogy menten meggyógyult volna a gyerek, ha látatlan-tudatlan kilenc vízimalom száraz kereke alól hozott tiszta vízben megfürdethette volna.” A csekei asszonyok ajkán virágoztak azok a népi imák (ráolvasások), melyekkel később Erdélyi Zsuzsanna csinált szenzációt.

Elindula szűz Mária az ő anyjával a jeruzsálemi kertbe.

Vivén Jézust az ölében, három szentekkel összetanálkozik.

Ölelék, csókolák.

Vivén Jézust a Jordán vizéhez, megmosá.

A vizet önté piros márvánkőre.

Úgy használjon néked az én reád való olvasásom,

Mint a mi Urunknak a Jordán vizében való megmosdása.

Vajon miként alakult volna Kölcsey költészete, ha perui ének helyett faluja népi imáinak archaikus ragyogására figyel? De ne kívánjunk tőle idő előttit, lehetetlent. Nehéz is volna elképzelni őt gyűjtőfüzettel, amint öreg anyókák titokzatos mormolását jegyezgeti, vagy szerűjén a munka szünetében robotosaival anekdotázik, vagy elvonul a kazlak alá dalos ajkú jobbáglányokkal hancúrozni. Elég az, hogy a népdalt ő már „parasztdal”-nak nevezte – mint sokkal később Bartók...

A félszemű és félszeg férfi nem vegyült el a nép között, vele a szükségesnél többet aligha érintkezett; „volt egész év, hogy az udvarról nem mentem ki” – írta. A nép pedig alkalmasint úgy tekintett rá, mint valami csodabogárra. Szobájának ablaka sokszor hajnalig világos; ugyan mit csinál ott az uraság, aligha valami rendes dolgot, gondolhatták a falusiak. Egy korabeli naplóíró, Gáspár János, a parasztlak közt keringő „mendemondák”-at jegyezt fel: Kölcsey rossz szellemekkel társalkodott, istent nem ismert, hisz templomba sem járt.

Kölcsey és jobbágyai közt feszült volt a viszony. Amikor 1837-ben a költő és unokatestvére közt birtokrendezésre került sor, a csekeiek sérelmesnek tartották, az irigy rokon bujtogatta is őket, a parasztlak legázolták Kölcsey vetéseit, csaknem tízezer forintnyi horribilis kárt okoztak, a bíróság nem szolgáltatott elégtételt a károsultnak, beérte azzal, hogy egy tucat jobbágyot vasra veretett.

*

Cseke, melynek vidékéről a kortársak versengve festettek idilli képet, Kölcsey számára „nyomorult falu”, sárfészek, torzszalkodás üszkösödő parazsa – nekünk szent hely. Kölcsey itt írta a *Hymnust* és még félszáz versét, fő műveket is, mint a *Vanitatum vanitas*, a *Zsarnok*, a *Szabadsághoz*, itt írta legfontosabb esszéit, a *Nemzeti hagyományokat*, a *Mohácsot*. Itt formálódtak azok a gondolatai, melyek szavakba öntve a nagy-károlyi megyegyűlés, majd a pozsonyi diaeta termében visszhangoztak. Mert a csekei kunyhók, ha nem jelentek is meg költészetében, állandó tárgyat és célt adtak a gondolkodónak, a politikusnak. „Azt hiszed talán, hogy a város, melynek szerelmeért The-mistokles mérget ivott, márványoszlopokon nyugovék, s félisteneket számlált lakosai-ban? Azt hiszed talán, hogy az omladékok, melyekért a száműzött Camill harcolni visszatért, a mostani Róma omladékaihoz hasonlók valának? s hogy már akkor a Kapi-tolium a földkerekség történeteinek tanúja volt? Kunyhó körül küzdének s hullának a hősek... s mi tiltja e kor embereit hasonlóra törekedniek...?” Kunyhók körül, kunyhók lakóiért küzdött Kölcsey. „Azon tizenhétezer s egynéhány száz zsellér lakos, kertész s több ilyenek közt, kik ezen nemes megye kebelében találatnak, több mint háromezer lakik idegen fedél alatt; de bizonyosan többre lehet tenni azoknak számát, kik sem földet, sem marhát nem bírván, élteknek nagyobb részében kenyeret nem süthetnek, hanem a legkisebb darabot, mellyel éhségeket valaha enyhítették, napszámos munka által idegen kezekből nyerik meg.” A reformkor vezéreszméje, az érdekegyesítés – annak fölismerése, hogy az országot elmaradott és alávetett helyzetéből csak nemes és jobbágy (a jogokban és szabadságban részesített jobbágy) közös erőfeszítése vezetheti ki – az érdekegyesítés csekei gondolat, Kölcsey eszméje. A szót magát Kossuth fogalmazta meg, történeti és erkölcsi igazolását már előbb Kölcsey: „Hol a paloták urának őse győzött vagy halt, ott győzött és halt a kunyhók lakójának őse is... a nemzet és haza nevében mindenki osztozik.” Az érdekegyesítés megvalósításának sürgősségére a leghatásosabb érveléssel Kölcsey figyelmeztetett: „Gondoljuk meg: nálunk az arisztokrácia tagjai legnagyobb részben falukon, az adózók közt elszórva lagnak, s ki az, aki még most is borzadva ne tekintene vissza a kolera évére, midőn némely megyékből a legrettenetesebb tettek híre az egész országot keresztül rázá! Felszólítom a kormányt: ily esetekben mi a mód, mely által bennünket megoltalmazand? Talán hó-hérpallós és kötél?! mik a bűnösök ellen fordíttatnak. Nyomorult eszközök! Mert ezek semmivé tehetnek ugyan egyes életet; de itt nem egyes emberekről van szó; itt azon halhatatlan, hódíthatatlan szellemről van, mely századok óta, most lánggal lobogva, majd hamu alatt emésztődve ég; s ezt nem zabolázza meg félelem, nem győzi le hatalom; ezt csak megszelídíteni lehet. Nem egyébbel pedig, csak oly közös érdekekkel, mely a társaság [=társadalom] tagjait egyformán kösse a hazához; s ez érdek csupán két szó: *szabadság és tulajdon*.”

A nevezetes beszéd szónokára Kossuth így emlékezett: „A tiszai követek asztalánál egy férfi állott, kinek halk szózata szent pietás ihletésekként rezgett végig a csontvelőkön. És e férfiú, megyéjének dísze, büszkesége, nemzetének tölgy- s borostyánkoszorús kedveltje volt. Egy erős lélek, töredékeny test láncai között. Tar agyát őszbe vegyült kevés hajszálak lengték körül, szintelen arcán ezernyi virasztott éjnek tikkadsága ült, egyetlen szemében a nemzet minden múlt s jövő bánata tükrözött, szava tompa, mély és értelen, mint egy síri hang, melynek monoton egyformasága csak ritkán, csak az indulat legfőbb hevében szállongott alá, és lőn még tompább, még értele-nebb, még síriasabb, mikor aztán ökölbe szorított jobbát emelve a rámeresztett szemek előtt úgy állott, mint egy túlvilági lény...”

Megyéje nem értette meg Kölcsey intését. Olyan országgyűlési szavazatot követelt tőle, melyet nem vállalhatott, inkább lemondott a követségről. Utolsó beszédében összefoglalta törekvéseit: „Jelszavaink valának: *haza és haladás*. Azok, akik a haladás helyett maradást akarnak, gondolják meg: miképpen a maradás szónak több jelentése van. Korszerinti haladás *épen maradást* hoz magával; *veszteg maradás* következése pedig senyvedés. Isten őrizze meg e nemzetet minden gonosztól; isten virassza fel e nemzetre a teljes felvirágzat szép napját!” Kossuth gyászkeretes újsággal, az ifjúság feketeszalagos kalapokkal és hevenyészett verssel búcsúzott a távozó követtől.

*Duna, vized miért oly keserű,
Medred miért van tele?
Mert Pozsonynál sok keserű könnyű
Hullott abba bele,
Melyet a hon nagyjai pergettek,
Hogy Kölcsey nem marad követnek.*

A csekei parasztok nem sokat hallhattak róla, hogy a diaetán uruk miként emelt szót értették, idővel mégis megértették valahogyan, hogy az a különc férfi az ő emberük volt. Legendákat a nép csak legnagyobbjairól mond, azokról, akiket a szívébe fogadott: Rákócziról, Kossuthról, Petőfiről – és a csekei költőről. Annak idején azt rebesgették: nem halt meg, üres koporsót temettek el, ő maga Wesselényivel Bécsbe menekült. Dehogy menekült, beszélik mai öregek, inkább elrejtőzött a titkos alagútban (melynek nyomaira századunk hatvanas éveiben bukkantak, amikor az egykori Kölcsey-kúria telkén a művelődési házat alapozták). Oda járogatott le titkos leveleket írni, meg is találták a tintatartóját – mint Rákócziét a szomszéd Beregben. A vasas németek, talpig vaspáncélban, folyton szimatoltak körülötte. A sírból is kiásatták, iratokat kerestek, hogy rábizonyíthassák a felségárulást. Nem is természetes halállal halt meg, hanem méregtől, haldoklás közben ezért habzott a szája. De az is lehet, hogy öngyilkos lett, amikor rátört a huszonnégy vasas német. Hiába verette lovára fordítva a patkót...

Petőfi meglátogatta Kölcsey sírját. „Halmánál nincs kőszobor, még csak fejfa sincs, melyre neve volna fölírva; de nincs is rá szükség, mert az oda lépő vándornak szívdobogása megmondja, ki van ott eltemetve. Csendes e táj; a városok, a nagyvilág zaja nem hangzik ideig. A nagy férfi sírja körül csak a szellő rezgeti a tövisbokrokat, a tövisbokrok virágain vadméhek donganak, s távol az andalgó Tisza halkán mormolja dalát, hogy a koporsónak álmát meg ne zavarja.”

Csendes táj, különös temető, ősvilág szigete, pogány jelet állít a csontok fölé, csónak alakú fatörzset, emberarc-rovással – e csöndes temetőben pihen a szatmári adózó nép, s pihen vele, megengesztelve, parasztjaival a költő. Nem úgy, mint két megyével odébb a másik földesúr, a másik költő, aki holtan is tartózkodó magányba vonult a széphalmi domboldalon. Ez itt Csekén, új nemzedéknek tagja, már meglegelte, holtában legalább, hazáját. Nyugszik, pihen, faluja temetőjének közepén, tetemőrző bálványok között, törzse nyugóhelyén a törzsfő.

*

Az első magyar lexikon cikke Kölcseyről

Kölcsey (Kölcsei) Ferenc, a Magyar Tudós Társaság vidéki rendes tagja a nyelvtudomány osztályában, régi jeles nemes nemzetség ivadéka, szül. aug. 8. 1790, Szódeme-terben, Közép-Szolnok vármegyében, Erdélyben; a debreceni reform. kollégiumban tanult. Már ekkor sajátjává tevő az ókor két klasszikus nyelvét, s az újabbak közül a franciát s a németet. Filozófusok és költők levének kedvenc stúdiuma; s már itt tőn néhány próbát a lírai s drámai költészetben. Kazinczy megnyeré a tizenhét éves ifjút az ő oskolájának, s nyelvvel bánásmódjának új irányt ada. Az 1809. esztendő mint jegyzője a királyi táblának Pesten tölté, hol d. Horvát Istvánnal, Vitkovicc-sal s Szemerével azon szép barátsági szövetséget kötötte, mely utóbb az ő elkülönzött s szenvedésekkel bővelkedő életét némüleg édesíté, s őt a literaturai munkálódásban megtartá. Első költeményei Horvát *Dámák kalendáriomában* s az *Erdélyi Muséumban* nyomattattak ki. 1814. meglátogató barátját, Szemerét, Pécelen, s itt írá a *Mondolat* elleni satíráját, mely az ő tudta nélkül s hibásan adatott ki Pesten (1815 dec.). Jeles volt e munka, de a nagy-közönség nem úgy fogadá, mint reménylhető vala; sőt ellenségei támadtak miatta Kölcseynek, kiknek száma még inkább nevedett, midőn ő 1817. a *Tudományos Gyűjteményben*, Csokonai-, Kis- és Berzsenyiről szabadlelkűleg kimondá ítéletét. Ez a körülmény, s hogy Berzsenyi feletti kritikájából a szerkeztető nagyon sokat kitorült, a kritikai toll letételére bírá, noha a nevezett folyóirat szerkeztetőjétől több ízben felszólítaték, bírálna meg minden ő és újabb időbeli magyar költőt. Most ellenben az újabb folyóiratokba adott költészeti munkákat (balladákat, románcokat, dalokat és epigrammákat, az *Aurorába*, *Hebébe*, *Aspasiába* és a *Koszorúba*), melyek a mívelt olvasót csudálatra bírák. 1826. ismét magához hívá Szemere, s reá bírá, hogy egy kritikai időszak-irat kiadásában lenne segéd-társa. Így támadt az *Élet és Literatura*, mely Kölcseynek számos filozófiai és esztétiko-kritikai darabjai által legnagyobb értéket nyere, s Kölcseyt Magyarország legelső művészeti filozófusának bélyegezi. Kölcsey egyéb munkái közt el nem mulaszthatjuk említeni Homér Iliásának fordítását, mely őt a lenyomatott próbáról ítélve (Első ének: *Minerva*, 1826. 3. negyed) kétségkívül a legjelesebb fordítók sorába is helyezi. Az *Élet és Literatura* köteteiben sok történeti-politikai, filozófiai és kritikai munka jelent meg tőle. Literaturai levelei Döbrenteihez (*Élet és Literatura*, 2. kötet) igen érdekesek, főleg személyességének hív rajzolása miatt. – 1827. ismét visszatért Szatmár vármegyébe, ahol 1829. tiszteletbeli főjegyző lőn. 1830. nov. 17. a Magyar Tudós Társaság igazgatósága által a nyelvtudomány osztályába vidéki rendes tagnak választaték. Az 1832. kezdődött országgyűlésre Szatmár vármegye által követnek küldeték, ott pedig egyszersmind kerületi jegyzőnek választaték. Munkáit kiadja barátja, Szemere Pál. Az első kötet, mely verseit foglalja magában, már megjelent (Pest, 1832).

(*Közhasznu Esmeretek Tára*, 1833)

Két kritikusi vélemény, melyet Kölcsey olvashatott: az első és az utolsó

Ungvárnémeti Tóth László

Virág, Kazinczy, Kisfaludi, Berzsenyi, Kis János, Szemere, Kölcsey, kiknek költeményeikben a műveltebb olvasóközönség gyönyörködik, nemcsak költők, hanem tudósak is, kik tudományokat s jobb izlésöket egyik s másik holt vagy élő nyelvnek köszönik.

(*Tudományos Gyűjtemény*, 1818)

Sasku Károly

Sokan írtak és írnak lantosdalokat, de Schillert a lángészben, Kölcseyt az érzelemben s a virtus iránt lángoló gerjedelemben senki utol nem érte. Kölcseynél senki még eddig a költészet célját jobban nem értette; ő virtust hirdet, s romlott az, ki munkái olvasása után a virtus szerelmére föl nem gyúlad.

(Az okoskodás és költészet tudománya a szép tudományok ismértetésével, 1836)

Papp Endre, Kölcsey jurátusa

Kölcsey szónoknak született, neki szónokszékre vala szüksége; a dal szelidítő hatalma helyett az élet fegyverére; s azt most a művészet terén találta. Elfoglalta határozott elvekkel, hajthatlan jellemmel. Ingottak az előítéletek, jajveszékelték az áltekin-télyek, szinte sírt mérgében az orthodoxia, midőn a szépnék, jónak és valónak ezen bátor tribunusa fellépett kritikáival; együtt volt azokban mélység és magasság; a setétségnek egész tábora kardot köszörült ellene; de őt semmi nem akasztá meg útjában. E téren egyetlenegy volt irodalmunkban, s az idők szerencséjeül tarthatjuk megjelenését. A szónok fegyverével, egy országlár bölcsességével s a tudós mélyértelműségével hódító szerepet vitt, és hatalommá tette magát, olyannyira, hogy egy évtized után az óság akkori egyik főfészkének, Debrecennek fiai magok vitték és rakták lábai elébe bálványait, melyekért harcoltak az Úrnak népe ellen.

Ezen művészeti táborozása, melyet művelődésünk és haladásunk érdekében, semmi kellemetlenséggel nem gondolva, oly szilárdul folytatott, egészen az a jelenés volt irodalmunkban, ami volt később Széchenyi *Hitele* a politikai világban.

Pulszky Ferenc

Kölcseyt a nyár kezdete óta minden héten meglátogattam, tudtam, hogy szívesen lát, mert érezte, hogy megértem eszmemenetét, s hogy szavait a legnagyobb tisztelettel hallgatom. Tanulni akartam tőle, s ő szívesen tanított, észrevette, hogy nevelésem és eddigi tapasztalataim inkább világpolgáriak, s azért újra meg újra kiemelte a hazafiságot s nemzetiséget a világpolgári eszmék ellenében, hiszen csak ezekben találhatjuk fel a biztos talajt, melyen fölemelkedhetünk, csak a haza szülőföldje adja meg azon erőt, mellyel Anteuszként megbirkózhatunk bár Herkulussal is. Gyönyörű kerekded előadása, gondolatainak nemes emelkedettsége, egész lényének mélabús szelidsége mélyen hatottak reám, ő magyarosított meg érzelmeimben, ezentúl naplómát s jegyzeteimet magyar nyelven vittem.

Ormós Zsigmond, országgyűlési ifjú

Ma délután Kölcseynél valék. Sokáig múltam nála, s mégis elmenetelemmel múltásomat csak percnyinek gondoltam. Mi rövid lenne barátod élete, ha ezt szüntelen Kölcseyvel élhetné. Kölcsey ember, kit bő tudomány, rendületlen igaz karakter bélyegez. Ő minden fontosb terjesztvények kezdője. Szónoki ékessége ritka, mit már maga szőejtése által különösen kellemít. Büszke vala Róma Cicerójára. De büszkék lehetünk mi is Kölcseynkre, mert ez a szónoki, a prózai tehetséggel költőit is párosít; s barátom, költőit, mely szívből folyva szívhez ér, s ezt érzelmre gyullasztja. Arcvonalai, valahányszor ránézek, Catót juttatják eszembe, s nagy karaktere bélyegét viselik. Jobb sze-

mére nem lát, s balja is gyenge, mit gyakor könyűbe ázása bizonyít, homloka magas, szabad, főtetője hajtalan, egész testalkata gyenge, mit melegnek a szokottnál is nagyobb heve is annyira ellankaszt, hogy olykor országos ülésbe sem mehet. Sokat írhatnak még Kölcseyről, de minek? Bármennyit is írjak, eleget sohasem irandok!

Obernyik Károly naplójából

1838. június 7.

Éppen most jövék ki Kölcseytől a sakkozásról. Nyertes valék.

Június 8.

Estve kint ülven, a szigorú időre panasztól Kölcsey, jobb ország felé vágott, olyanforma felé, milyennek Athént írják, hol az éghajlat kellemes. Én erre azt mondtam, hogy a régi görögök kifejlődésére az éghajlatnak is nagy befolyása volt, mit ő helybenhagyott, de mindenek közt a demokráciát állítá annak okául. Mert hiszen, úgymond, Görögország többi része bárdolatlan volt, hol majd mindenütt a legnagyobb arisztokrácia uralkodott.

Július 12.

Kölcseyvel beszélgeténk, először a történetről; előadá, miképp a história mennyire szép, ha filozófiával vizsgálódunk körötte. Mennyire terjedhet még az emberi ismeret, midőn az európai civilizáció, mely keletről terjedt nyugotra, az indusoktól görögökre, rómaiakra, szüntelen közeledik a kínaihoz, mely mind eredetére, mind jellemére nézve ezzel merőben ellenkezik. A gőzhajóknak bizonyosan nem kisebb, de nagyobb következei leendnek, mint a könyvnyomás feltalálásának. Csodálatos, hogy a kínaiaknál szinte úgy van könyvnyomás, csakhogy nem mozgó betűkkel, mint szinte puskapor is már rég időktől. Mágnesűjök is egészen különböző a mienktől, s ők nem is északot, hanem delet nézik. – A földön kiterjedett s mindinkább terjedő kereskedés más alakot adand a világnak, meg fogja az arisztokratizmust törni.

Kölcsey Antónia

Augusztus 15-én, azután való nap, midőn báró Wesselényi elment, kedves elhunyt bátyám Fejérgyarmatra valamely repositionális per eligazítása végett utazott, s az útba eső jöven rája, megázott, s Gyarmatra érkezvén oly rosszul érzé magát, hogy kéntelen volt ágyba feküdni, s igen nehezen végezheté elnöki hivatalát. Másnap hazakerkeztekor könnyebben volt, de szombaton – ismét másnap – igen nagy fő- és gyomor-fájdalmat érte, előbb fázással, később hőséggel kísérve; azonban ekkor még előadhatá – s pedig tréfásan – gyarmati repositióját, s nagy örömünkre meglehető vidáman beszélgete velünk. Vasárnap ismét felkelt, s gyengeségét kivéve jól érzé magát, olvashatott is – ez vala utolsó olvasása! – nyájasan, sőt neverterve beszélt velünk. Hétfőn rosszabbul lett, s igen panaszkodott fej- s gyomorfájdalmiról s rendkívüli gyengeségéről. Mindnyájan azt hívénk, hogy harmadnapos hideglelése van, s javaslánk neki orvost hozatni, de sohase volt bizodalma az orvosi tudományban, s most is a természetre akará magát bízni. Gondolatai az éjjel igen hevesek valának, s őt igen nyugtalaníták. Kedden megint ágyban s nagyon elgyengülve lelénk, bennünket szokott szívességével fogada, s elbeszélle, hogy orvos volt nála, ki betegségét hamar elmúlónak monda, s ki nehány orvosi szert tanácsla neki, melyekért ő már el is küldött. Panaszkodott szomjúsága

felől, s ivott is néhány csepp igen hideg vizet, s karjait is mosatá szinte hideg vízzel. Szerdán oly rosszul érzé magát, hogy Tamásy doktort elhozatá, ki betegségét igen veszélyesnek mondá. „Apollónak mondom, ha kigyógyít” – szólla neki a kedves elköltözött, mert már kezde reménye az élethez tűnni. Ez éjjeltől fogva többé nem volt magánál. Rokonit már nem ismérte. Minden lehető próbák elővételtek most a kedves élet megtartására, de hasztalan. Pénteken, augusztus 24-én reggel tíz órakor kimúlt az.

Kossuth Lajos levele a börtönből

Kölcsey meghalt? Miért nem inkább én? Miért nem inkább száz ilyen, mint én? kinek hamvait legfőllebb csak családi könnyek áztatnák, de üresen hagyott helyét nemzetben, emberiségben kipótolni oly könnyű; miért éppen ő, az egyetlen, a kipótolhatatlan? – Oly socratesi bölcsesség s oly roppant tudomány oly igénytelenséggel, oly catói karakter annyi szerénységgel, oly meleg emberszeretet, oly minden emberi salaktól tiszta szellemiség és személyesített erény oly gyermeki szelídséggel – mikor volt, hol van s mikor lesz? Őneki homlokát ugyan már élteben a halhatatlanság koszorúja övedzé; mert a Kölcsey név tisztelve lesz, míg magyar lesz; de csak mi, a szerénynek meghittebb barátai tudjuk, mit vesztett a tudós világ azzal, hogy még tíz-tizenöt évet nem élt. A munkáknak, melyekre – mint szerette mondani – eddigi egész élete csak előkészülő iskola volt, ezeknek nem létesülhetése nem nemzeti, hanem európai veszteség. – És én, én minő barátomat veszítettem! Isten! be súlyosan fekszik ostorozó kezéd mirajtunk.

Ney Ferenc, nevelő Sztáray Albert grófnál

Ebéd vége felé hazafias meghatottsággal említém föl az újságlapban aznap délelőttjén olvasott ama rendítő hírt, hogy augusztus 24-én meghalt Kölcsey Ferenc.

Talán inkább azt tartottam volna lehetőnek, hogy megrendül e percben a föld, s mi mindnyájan a várkastély romjai alá temetkezünk, mint azt a keserű s a legmélyebb megvetés hangján kiejtett szót, mely mint lesújtó dörrenet elkábítá fületem: „Megdöglött végre az a kutya, az a Marat!”

Tehát ezt érdemlé oly lélek, oly szellem, mint Kölcsey vala?

Vörösmarty Mihály a Kisfaludy Társaság nevében

Alig múlt éve, hogy Kölcsey, házi és nyilvános életben s a literatúra szellemdús világában, a szerénységnek és jelességnek oly ritka vegyületével szemünk előtt állott; még többnyire életben, kik a magas lelkesedésű szónokot, a buzgó tisztviselőt, a legnemesb barátot, a gyermekileg szelíd embert, a költőt és bölcsét egyszersmind, ismerték s ismervén csodálni, s mi ennél sokkal több, tisztelni és szeretni voltak kénytelenek, kiket értelmi s érzelmi tisztaságának varázsa lekötött: ki akarná őt elfelejteni? ki nem akarná megörökíteni a nevet, melyhez a legszentebb emberi s polgári erények, a legfényesebb szellemi tulajdonok valának kapcsolva? És mégis titkolhatóan fájdalommal kell megvallanunk, hogy az emberek közsorsa őt is utolérte: Kölcsey, annyi érdemnek, oly sok jelességeinek kíséretében is csaknem felejtve lőn.

A világ oly zajos, oly roppant, az örök rombolás s teremtés munkáival annyira elfoglalt, hogy nagyszerű mozgásai nem engednek megállapodni a sírnál, melyben

a hon s emberiség jobbjai nyugosznak; az élet, sürgető gondjai- s talán örömeivel a jelennek, kilátásaival s aggodalmaival a jövőnek, nem hagy egész lélekkel eszmélni a múltra, ha szinte legkedvesebbünk lett volna is, mit annak örvénye besodort. Kölcsey, tiszta elméje világával, érzelmei szent hevével megszűnt emlékeztetni bennünket arra, hogy ha dicsőbbet, mint ő, számosat látott is a világ, de léleknemességre hozzá hasonló kevés van a földön; s mi általadók magunkat a sorsnak, mely ránk e csapást intézte, által a tompa merengésnek, mely a téríthetlen veszteséget kísérni szokta. Ideje, hogy e merengésből fölébredjünk, ideje, hogy a múlandósággal megvíjjunk a férfiúért, kit oly méltó fájdalom kísére sírjába.

Amit Kölcsey ön-halhatlanítására tehetett, megtevé, noha alig felét annak, amit lelke fiatalsága- s nagy készütségénél fogva tőle várni jogosítva valánk; munkái tanúk egy felsőbb ihletű lélek felől, teljesek a bölcsnek és költőnek világos gondolatjai- s mély érzelmeivel, másfelől a nem kevésbé tiszta és hév kebel ömlengéseivel. De hol van letéve azon szép tulajdonok emléke, melyek saját személyességétől nyerének életet? Olvashatjuk értekezéseit, beszédeit, költeményeit; de megnémult az ajak, mely azokat mondá; az arc, melyen ezek szelídsége kifejezve volt, a föld méhében hamvad. Nekünk látni kell még valamit ezekből, felidézünk a halottat elhamvadásából, képének, ha csak árnyát is, bírunk kell, hogy vigasztalódjunk; általadunk a jövő kor nemzedékeinek, hogy lelkesedjenek, midőn egy kitűnő elődöt a hála s hűség kezeitől megtisztelve látnak. Ez az, miért a magyar közönséghez, a nemzet minden rendű fiai- s lányaihoz felszólalunk: őket illeti minél számosabban járulni a vállalathoz, mely Kölcsey emlékezetének megörökítésére indíttatik. Megbántanók a dicsőültnek hamvait, ha a mondotakhoz kérelmet kapcsolnánk; csak alkalmat és módot akarunk nyújtani, hogy e célra ki-ki saját érzelmei szerint adózhassék. Mi csak kezdői leszünk e vállalatnak, s magas örömről leend, ha a jeles honfinak, tisztelt és szeretett barátunknak e végszolgálatot állón megtehettük.

Őszintessy, a Századunk álnevű szerzője

Túlságai közé hazánknak tartozik leginkább azon terv is, hogy Kölcseynek emlék emeltessék. Erről volt szó már egyházi értekezésekben is. Akkor Kölcsey baráti az- zal állottak elő: „de mortuis aut bene, aut nihil”. Már hiszen én sem akarok Kölcseyről rosszat mondani; de meg akarom mutatni, hogy ő emlékre sohasem volt érdemes, s nem is lesz. Azt mondják baráti: „emléket kell emelni Kölcseynek, mert jó polgár, igaz barát volt”; dehát tizenkét millió ember között hány igaz barát és jó polgár vagon? hát azoknak mindnyájoknak kell emléket emelni? Azt mondják: „Kölcseynek emléket kell emelni, mert jeles követ volt”; dehát hány jeles követ volt már a világon? hát azoknak miért nem emelünk emléket, csupán csak Kölcseynek? Azt mondják továbbá: „emléket Kölcseynek, mert nagy tudós és író volt”. Kérdem ugyan: vajjon nagyobb volt-e Kisfaludynál, Kazinczynál, Virágnál, Verseghynél s több másoknál? mégis mindegyik nem kap emléket; miért hát Kölcseynek az emlék? Ugyan hazámfiak, az istenért, ne tegyük magunkat az egész világ előtt nevetségessé! Hiszen hősi tekintetben nem volt Kölcsey Napóleon vagy Mátyás király; literátori tekintetben nem volt se Schiller se Wieland; művészi tekintetben nem volt se Rafael, se Canova, se Paganini vagy Liszt... Sokkal jobb volna azon pénzt, mi ezen emlékre bejött, Mátyás szobrára fordítani, vagy azt az árváknak, özvegyeknek, szűkölködőknek vagy szegényeknek adni.

Csekén vagyok, a nemzet Mekkájában, hol Kölcsey elszigetelt magányában élt...

Augusztus 19.

Némán vonultunk el a nagy utcán, három rokon Kölcsey kapuja előtt, kikből csak egyiknek egy kedves lánya méltó a megdicsőülthez, mint mondják, Kölcsey szel-
leme e hölgyre szállt örökül, s én igen sajnálom, hogy nem leheték szerencsés láthat-
ni... Az utca s így a falu végéhez közel áll egy csinos ízlésű úrlak, jólét-eláruló külsővel:
ez a Kölcsey volt – s jelenleg árvái laka. Még mind dobogó szívvel közeledtem, s midőn
az előcsarnoknál lennénk, éppen jön ki az ajtón egy tizenhat-tizenhét éves kellemes-
képű ifjú, hosszúdad, gyöngén halvány ábrázat, nagy kék szemek s tartózkodó lép-
tekkkel. Ez ifjú Kálmán, gondolám magamban, s azonnal kérdém is: „Nem Kölcsey
Kálmánhoz van szerencsénk?” Igent felelt, s mi mondván jövetelünk okát, „Nagyon
örvendek, rögtön bé is jelentem édesanyámnak”. Mi egy-két percig merengénk a nagy
ebédtéremben, s ím nyílik a jobbsó szárny ajtaja, kilép egy földig gyászba öltözött kö-
zépkorú és középtermetű, bánatosképű néember. Tisztelettel járulva a méltó fájdalom-
hoz, mondám, mi sajtó érzés hozott minket ide a kis hazából, s mi szent polgár-búcsú
s mi határtalan tisztelet bírt rá háborítani a szenvedőt, megújítani a sebeket... azért egy
percnyi tolakodásunkért engedje meg... oh, mi szívünkben osztozunk a nemzet bána-
tában! A hölgy leereszkedő kegyel fogadott, s legelőbb is az épület balszárnyába veze-
tett, a szobába, hol a nagy férfi élt, dolgozott, szenvedett.

A szoba még sok tekintetben úgy áll, mint halálakor: az íróasztal, melyen keserű
könnyek közt amaz örökéletű művek születtek; a köntösök egy fogason, melyek oly
bús kebelt födének; a székek, pamlag, ott áll a nagybecsű könyvtár, válogatott hellén,
római, angol, fransz, német és magyar remekírókból, mert ő híven megtartá Kálmán-
nak adott intését: ne könnyen végy kezébe oly művet, mely a zseni lángjegyét hom-
lokán nem hordja, s mint az üres beszédű társalgót, úgy kerül a tartalmatlan köny-
vet... E szép könyvtár a Kálmán öröke.

PAPP ENDRE

Kölcsey sírjánál. Apotheosis
(Részlet)

SZELLEMEK

*Sírhalmok közt,
Mellyeknek emlékét
Elhozza mindenik tavasz,
És elragadja minden ősz,
Bús vándor, mit keressz?*

VÁNDOR

Egy nevet keresek.

SZELLEM

Név nincsen itt... csak por.

VÁNDOR

*Port keresek tehát,
Ha úgy akarod,
De mellynek neve más,
Mint a föld porának.*

SZELLEM

Te szentséget keressz.

VÁNDOR

*Amit keresek én,
Egy név, néhány betű,
De mellynek értelme:
Haza s emberiség.*

SZELLEM

Itt nyugszik Kölcsey.

VÁNDOR

Itt, a közporok közt!...

CZUCZOR GERGELY

Kölcsey Ferenc sírjánál

*Kölcsey szunnyadoz itt, ki, míg élt, virraszta honáért
És ébreszte magyart lánglobogásu dala.
Szenv és munkatűrés volt élete, sejtelem inté
Végre szívét egy szebb nemzeti élet elé.
Csendben járd körül e sírt, óh utas, édes az álom
Enyhült fájdalom és zsenge remények után.*

VÖRÖSMARTY MIHÁLY

Kölcsey

*Meg ne ijedjetekek, a hazaföldnek szíve dobog fel:
Kölcsey sírjától keble örökre sebes.*